

Erkölc és Jog – Miskolczi Bodnár Péter előadása (2019.10.02.)

Miskolczi Bodnár Péter: Hölgyim és uraim, kedves kolleginák és kollégák! Elnök úrtól kapott megtisztelő felkérés arra irányult, hogy az erkölcs szerepét ismertessem a jogalkalmazásban. A házi feladatot elvégeztem legjobb tudásom szerint és azt kell, hogy mondja, hogy nem egyféle szerepe van az erkölcsnek a jogalkalmazásban, hanem különböző szerepek és ezeket próbálnám elkülöníteni, némelyikről rövidebben, némelyikről hosszabban beszélni. Az első leggyakrabban előforduló kapcsolat az, hogy a jogalkalmazó egy olyan jogszabályt alkalmaz, döntéséhez felhasználja, amely maga is erkölcsi tartalmú. Nagyon sok példát hallottunk a mai napon ilyen jogszabályokról. Ez nem is feltétlenül tudatos a jogalkalmazói tevékenység az erkölcsi oldalon, egy jogi normát fog felhasználni a döntés meghozatalához, amely szerencsés esetben teljes mértékben egybeesik az erkölcsi követelményekkel vagy igen nagy mértékben azonos, közel áll hozzá. Azt mondhatjuk, talán nem tévedek nagyot, hogy ritkák az olyan esetek, amikor egy jogszabály olyan magatartásra kötelez, amelyet az erkölcs tiltana, vagy olyan magatartást tilt, ami éppen erkölcsösnek minősülne. Azért hallottunk éppen az előbb erre is példát. A második eset és második fajta szerep egy ennél tudatosabb jogalkalmazói szerep, amikor a jogot alkalmazó úgy veszi elő az erkölcsi szabályt, úgy értelmezi és adott esetben a döntéséhez úgy használja fel, hogy tudatosan választja az erkölcsi szabályt is döntése kiinduló pontjához. Tekintettel arra, hogy utolsó előadás megpróbálom az eseteimet nagyon képszerűen felvillantani, hátha ily módon jobban megmarad majd a tisztelt hallgatóság memóriájában, a futballból hozom majd a példákat. A futballpálya két térfélből áll. A felező vonal élesen elhatárolja ezt a két térfélet. Az én előadásomban az egyik térfél a jogi normák térféle, a másik térfél az etikai normáké. Minden példa sántít, ez kifejezetten biceg. A jog és az erkölcsi szabályok között nincs ilyen éles határvonal, mint a fehér mézscsík a futballpályán. Sok kapcsolat van a kettő között. Adott esetben azonban mégis egy hasonlóság is megfigyelhető, ahogy a modern futballban a védő játékos nem maradhat mindig a saját térfelén, támadásokhoz fel kell futnia, át kell menni a másik térfélre, a jogalkalmazó sem elégedhet meg sok esetben azzal, hogy csak jogszabályt alkalmaz, időnként kifejezetten etikai normákat alkalmaznia kell. Ezek tiszta etikai normák, amely alatt én most azt értem, hogy a jog által nem befolyásolt tartalmú, tehát valójában a generációk által egymásra átörökített kisebb változásokkal hosszútávon érvényesülő erkölcsi szabály, amit a jogalkalmazó saját

tudatos döntésével is figyelembe vesz akkor amikor megalkotja az ítéletet. A harmadik esetkör abban különbözik ettől a másodiktól, hogy nem önkéntes döntése a jogalkalmazónak az, hogy etikai normát fog felhasználni, hanem erre a jog kötelezi őt. Ez egy érdekes helyzet. Miért tartalmaz a jogszabály olyan normát, amely szerint a jogalkalmazónak erkölcsi szabályt is alkalmazni kell? Én azt gondolom, hogy ennek elsődlegesen praktikus oka van nevezetesen, hogy megkönnyíti a jogalkotó munkáját. Bizonyos szabályokat nem kell részletesen leírni, nem kell időt tölteni vele, nincsenek hibalehetőségek vagy legalábbis kevesebb, készen kapott normarendszerre lehet hivatkozni, egy olyan normarendszerre, amiről a jogalkotó azt feltételezi, hogy kellően egyértelmű és kellően közismert az erkölcsi norma ahhoz, hogy ha megemlíti a jogszabályban az erkölcsi normát, akkor a jogalkalmazó számára világos lesz, hogy mit is kell alkalmaznia. Ami a jogalkotó számára könnyebbség, az a jogalkalmazó számára nyilván nehezített helyzet, mert neki nem csak jogszabályt, **idézőjelben persze a csak-ot, kell alkalmazni, hanem meg kell ismerni**, fel kell tárni egy másfajta normarendszernek a szabályait és el kell dönteni, hogy akkor hogyan is kell ezt az adott esetre alkalmazni. Már maga az erkölcsi norma tartalmának a feltárása is jelent egy fajta többletfeltételt, mai technika mellett ugye jogszabály tartalmára kíváncsi vagyok egy gombnyomással előjön az éppen kívánt időpontban hatályos jogszabályszöveg. Ugyanezt azért az etikai normák többsége kapcsán nem lehet ilyen könnyen elővárásolni, de bízunk abban, hogy a jogalkalmazó kellően etikus egyéniség, aki tisztában van korának az etikai követelményeivel. Ez a jogszabály által előírt kötelező etikai norma alkalmazás az valójában két nagy módon történhet. Az egyik eset, amikor az erkölcs egészére, vagy legalábbis nagy részére hivatkozik a jogszabály és alapelvei szinten fogalmazza meg a jogalkotó azt, hogy az erkölcsöt alkalmazni kell. Egyetlen egy példával hagy világítsam meg ezt az esetet. Polgári Törvénykönyvünk az alapelvek között tartalmazza a jóhiszeműség és tisztesség elvét. Valójában az erkölcs nagy részét kitevő erkölcsi normára hivatkozik és az által, hogy ezt alapelveként építi be a jogszabályba, ebből az következik, hogy nem érvényesül ebben az esetben a lex specialis derogat legi generalis szabálya, tehát hiába lenne olyan részletszabály valamely jogszabályban vagy adott esetben magában a Ptk.-ban, amely ellentmondana az erkölcsi normának, ebben az esetben az erkölcsi normát kell alkalmazni, mert hogy ezt alapelvei szinten rögzítette a jogalkotó. Egy másik esetkör, amikor egyedi jogszabályként tartalmaz a jogalkotó olyan előírást, hogy bizonyos erkölcsi normákat be kell építeni. Ilyennel sok esetben találkozunk, de például a tisztesség követelménye az nagyon sok helyen szerepel. Tisztességtelen általános szerződési feltételek

tilalma, vagy éppen a fogyasztóvédelemben a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalma vagy a versenyjogban a tisztességtelen magatartások tilalma. Ha visszatérünk a futballpályás képünkre, akkor azt mondhatjuk, hogy itt most megjelenik egy olyan erkölcsi szabály, amelynek a helye a futballpálya jobb oldalán a jobb, az erkölcsi térfélen van, tehát mondjuk a szögletzászló melletti kis negyed körcikk jelképezhetné valamelyik konkrét szabályt, amelyet a jogalkotó szerint a jogalkalmazó köteles alkalmazni. Amikor egy alapelvi szintű szabályra gondolunk akkor viszont talán leginkább a kezdőkör képe juthat eszünkbe, amely mind az erkölcsi, mint a jogi térfelet valamelyest magába foglalja egyfajta áthidaló szerepet tölt be, mindkettőhöz szorosan kapcsolódik. A jogszabályt felülíró hatása az ilyen jogilag kötelezővé tett alapelvnek az sok érdekes helyzetet teremt. Egyetlen jogesetet hagy említsek. Megtörtént Magyarországon, hogy valaki postai takarékjegyet vásárolt, amely határozott időtartamú volt, tévedésből egy nappal korábban ment visszaváltani, a tévedést a postai alkalmazott sem észlelte, kifizette, visszafizette az összeget és a teljes időszakra járó kamatot. Utóbb azonban észlelték azt, hogy hamarabb vette föl az összeget, mint kellett volna és ezért valójában a szerződés szabályai szerint nem jár a kamat, egy fillér sem jár, noha nem szüksége volt az illetőnek a pénzre, hanem azon nyomba befektette egy újabb hasonló értékpapírba. Ha csak a szerződés szabályait néznénk az írott, precíz, de kissé merev szabályt, akkor azt kellene mondani, hogy nem jár a kamat, de hála istennek az adott esetben a bíróság eltekintett ettől és hivatkozott az alapelvre és hivatkozott az erkölcsi szabályra és ehhez képest a korábbi tulajdonos megtarthatta a kamatokat. Ebből is látszik, hogy az erkölcsi szabályoknak van olyan funkciója, hogy adott esetben pontosítsa, kiegészítse és mint látjuk alapelvi szinten említve akár felül is írja a jogi szabályokat. Elnök úr említette a jó erkölcsbe ütköző szerződések semmisségét, de hivatkozhatnánk az öröklési jogra is, ki lehet tagadni azt az öröklésből, aki erkölcstelen életmódot folytat. Tehát az erkölcs egészére vagy jelentős részére is hivatkozhat a jog úgy, hogy azt kötelezően alkalmazandóvá teszi a jogalkalmazó számára és bizonyos konkrét erkölcsi követelmények is megjelenhetnek ugyanígy, mint például a visszaélés tilalma, ami nagyon sok helyen előfordul a jogban. És most érkezünk el a negyedik fajta kapcsolathoz, ami szerintem az egyik legizgalmasabb kapcsolat erkölcs és jog között és a jogalkalmazónak talán a legnagyobb feladatot jelenti. Maga a jogalkotó is észleli néha, hogy amikor egy erkölcsi szabályra jogi norma keretében hivatkozik, akkor az nem mindig lesz annyira egyértelmű, hogy konzekvens és összhangban lévő ítéleteket eredményezzen és ezt a helyzetet igyekszik kiküszöbölni, megváltoztatni és ennek a

változtatásnak az egyik lehetséges módja, hogy az erkölcsi fogalmakat a jogalkotó elkezd definiálni, pontosítani, magyarázni, példákkal kiegészíteni, amelyek részben kiterjesztik, részben szűkíthetik az adott erkölcsi fogalom hatáskörét. Ez a pozitív célú törekvés nem mindig jár teljes sikerre. A GVH elnöke már nincs körünkben, úgyhogy meg merem kockáztatni magamnak azt a megjegyzést, hogy a versenytörvény, amikor a tisztességtelen verseny tilalma kapcsán úgy rendelkezik, hogy tisztességtelennek kell tekinteni az olyan magatartást, amely a versenytársak és az üzletfelek érdekeit sérti vagy veszélyezteti, akkor az esetek döntő többségére egy korrekt magatartást tartalmaz, de gondoljunk arra, hogy aki a piacon újonnan megjelenik és egy olcsóbb terméket, jobb minőségű terméket kezd el értékesíteni, az valószínűleg elhódít néhány olyan vevőt, aki eddig a korábbi piacon lévő üzleti partnere volt. Ez nyilvánvalóan sérelmes lesz számukra, csökken a bevétel, csökken a nyereség, de ez biztosan nem az a magatartás, amit a versenyjog tiltani akar, éppen ellenkezőleg, erre ösztönözne. Tehát a definíció nem minden esetre jó és akkor itt jön a jogalkalmazói feladat, hogy tisztában kell lenni az erkölcsi szabály tartalmával, tisztában kell lenni az erkölcsi szabályra utaló jogi norma tartalmával, tudni kell azt, hogy milyen cél vezérelte a jogalkotót akkor, amikor egy erkölcsi szabály kötelező alkalmazását előírta és ezek fényében adott esetben meg kell, hogy állapítsa, hogy nem jó az a definíció és ilyenkor szerintem az a legjobb megoldás, ha visszatér az erkölcsi norma eredeti tartalmához, amely számára nyitva áll és nem a jogi precíz szöveget fogja alkalmazni, hanem az erkölcsi tartalmat. Hagy ne mondjak további példákat, áttérnék a következő esetre, amikor is önkéntes jogalkalmazásról van szó, tehát a jogalkalmazó erkölcsi normát önként alkalmaz, de oly módon, hogy nem csak megnézi az erkölcsi norma eredendő tartalmát, nem csak megnézi azt a jogszabályt, ami ezt kötelezővé teszi alkalmazni, hanem arra is figyel, hogy vajon mit mondtak ugyanebben a kérdésben a korábbi ítéletek, a korábbi döntések. Maradva a futball hasonlatnál, ugye az, hogy mi a szabálytalanság a futballban azt rögzítik a foci szabályai, de azért Angliában egy bíró jobban engedi a test-test elleni küzdelmet, a kontinentális bírók talán inkább a játékosok testi épségének a megőrzését tartják fontosnak, tehát a jogalkalmazó is benne van abban, hogy akár egy etikai, akár egy jogi szabályt hogyan is kell értelmezni, az adott korszakban milyen előzményei vannak egy döntésnek. Nyilvánvaló, hogy a jogalkalmazó figyelni fog arra, hogy korábban hogyan értelmezték azt az etikai szabályt, hogyan értelmezték a jogi szabályt és ezt követni fogja jó esetben meggyőződésből, kevésbé jó esetben a jogbiztonság és a jogegységi gyakorlat fenntartása érdekében. Tehát magának a jogalkalmazónak is szerepe van abban,

hogy ez az etikai gyökerű szabály ez milyen tartalommal jelenik majd meg az ő ítéletében. Akkor egy egészen más téma, hatodik fajta szerepe az erkölcsnek, megjelennek az erkölcsi kódexek. Évszázadok alatt folyamatosan egy szakma képviselői kialakítják azokat a kötelezettségeket és azokat a tilalmakat, amelyekhez igazodnak, ezek hosszú időn keresztül szokásként érvényesültek, a 20. században elkezdik ezeket leírni és megjelennek a szakmákhoz kapcsolódó etikai kódexek. Hogyan befolyásolja ez a jogalkotó és a jogalkalmazó tevékenységét. Az gondolom, hogy a jogalkalmazó számára ez alapvető segítséget jelent. A helyett, hogy szakértőt hívna, aki majd elmondja a tárgyaláson, hogy az adott szakmában mi a szokásos eljárás, elég felütni ezt az erkölcsi kódexet és abból körülbelül kiolvasható, hogy a konkrét ügyben az elbírálendő magatartás az megfelel-e az erkölcsi kódexben foglaltaknak vagy nem. És akkor itt jön egy következő kérdés, ami viszont nehezíti a jogalkalmazó helyzetét, hogy ezek az erkölcsi kódexek etikai tartalmakat rögzítenek és nem minősülnek jogszabálynak. Nagyon sok tekintetben hasonlítanak a jogszabályokhoz, nem generációkról öröklődnek, hanem megalkotják őket, írásba foglalják őket, módosítják és időnként rendszeresen felülvizsgálják őket és még bizonyos szankciókat is tartalmaznak az etikai normák megsértőivel szemben, tehát úgy viselkednek, mint a jogszabály, de lehet-e jogszabályként hivatkozni rájuk. Én azt gondolom, hogy az esetek többségében az lesz a megoldás, hogy a jogalkalmazó arra hivatkozik, hogy neki az adott helyzetben általában elvárható magatartást kell megítélni és ennek a megítéléséhez egy erkölcsi kódex segítséget jelent annak ellenére, hogy nem minősül jogszabálynak. Végezetül hetedikként az erkölcsnek azt a szerepét említem, amely a leginkább ismert a teremben ülők számára. A jogalkalmazókra vonatkoznak szintén erkölcsi kódexek. A bírákra akár magyar, akár nemzetközi követelmények is vonatkoznak, amelynek tartalmát jobban ismerik, mint én, azt azonban jelezni akartam, hogy értelemszerűen a jogalkalmazásra az is kihat, hogy a jogalkalmazó tevékenységét milyen módon, milyen felételekkel végzi az a személy, akit erre megbíztak, akit erre kijelöltek. Zárzó helyett hagy mondjam el azt, kicsit keretes szerkesztésként visszautalva a bevezető előadásra, hogy a jog elől van, az erkölcs rejtőzködik. Az erkölcs mintha meghúzódna valahol és a bíróságok, a jogalkalmazók kicsit szégyenlősen alkalmazzák. Azt gondolom, hogy a különböző helyzetek, amikor erkölcsi normákat alkalmaz egy jogalkotó valóban jelenthetik azt, hogy nem is kell tudatában lennie jogalkalmazónak annak, hogy egy erkölcsi szabályt alkalmaz, amikor az azzal összhangban lévő jogszabályt alkalmazza és vannak olyan szituációk, amikor nagyon is

tisztában kell ezzel lenni, a nehézségeit is ismerni kell és a megoldás legjobb útját, ehhez kívánok mindenkinek sok sikert.